

Жукевич С.М., Кудласва Н.В.

ДІАГНОСТИКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

За умов ринкової економіки, суттєвого розширення прав підприємств у галузі фінансово-економічної діяльності значно зростає роль своєчасної та якісної діагностики фінансового стану підприємств, оцінки їх ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості та пошуку шляхів підвищення і зміцнення фінансової стабільності, оздоровлення підприємств та виходу їх з кризового стану.

Суттєва роль у вирішенні цих питань належить фінансовій діагностиці, яка є одним із основних елементів фінансової політики підприємства.

Для забезпечення якісної діагностики фінансового стану підприємства потрібно оволодіти загальними концептуально-методичними засадами у її підходах і трактуваннях.

Питання здійснення економічної діагностики, в тому числі й фінансового стану, розглядаються науковцями Аунапу Ф., Бакановим М., Бланком І., Бочаровим В., Вартановим А., Євдокімовою Н. та Кірієнко В., Кірейцевим Г., Кизимом М., Забродським В., Ковальовим А., Пастуховою В., Шереметом А.

В економіці діагностичні методи насамперед почали застосовувати в практиці управлінського консультування підприємств, організація якого висвітлена у роботах авторів М. Курба (США), В. Раппопорта (Росія), Р. Юкск'ярава, М. Хабакуса, Я. Леймана (Естонія). Характерними особливостями й одночасно недоліками використання цього напрямку діагностичних методів було: відсутність системного підходу, пріоритетність якісних оцінок над кількісними методами, суб'єктивність висновків внаслідок використання великої кількості експертних методів.

У рамках управління, діагностика як одна з його функцій набула практичної кількісної та якісної оцінки в роботах закордонних і вітчизняних вчених: Б. Коласа, Т. Скоуна, В. Забродського, А. Градова, Е. Мінаєва, В. Панагушіна, В. Герасимчука, І. Бланка, Н. Данилочкіної.

Так, наприклад, І. Бланк використовував діагностичні методи при оцінці параметрів кризового розвитку підприємства, що генерують загрозу його банкрутства в майбутньому періоді [1]. При цьому він запропонував дві системи діагностики: систему експрес-діагностики та систему фундаментальної діагностики. Н. Данилочкіна використала метод діагностики за "слабкими сигналами" [2]. Автор запропонувала за допомогою системи моніторингу відловлювати сильні й слабкі сигнали, що надходять із зовнішнього і внутрішнього середовищ. З цією метою Н. Данилочкіна використала методи оперативної діагностики фінансово-господарської діяльності підприємства.

У ряді країн (США, Великобританії, Франції, Росії) шороко застосовують наступні методи діагностики фінансової ситуації на підприємстві – статистичний метод під загальною назвою "скоринг" та метод А-рахунку, (в основі – бальна експертна оцінка), який запропонував Дж. Аргенті [3]. Також за кордоном одним із нових напрямків діагностики стало використання систем-експертів, у тому числі тієї, яку запропонував Б. Колас [4].

Однак, треба відмітити, про недостатність обґрунтування та висвітлення питань практичного здійснення діагностики на підприємстві. Проблема полягає у дослідженні сутності і визначенні характеру функцій, що реалізуються системою аналітичної діагностики, в пошуку зон взаємоперехрещення і взаємозв'язку пріоритетної аналітичної функції з іншими функціями управління: плануванням, контролем, організацією, а також в

обґрунтуванні місця, ролі і можливостей реалізації діагностики фінансового стану підприємства як аналітичного напрямку.

Первинне походження та розуміння терміну „діагностика” трактується у – перекладі з грецької – як розпізнавання стану об’єкта за прямими та непрямими ознаками. Діагностика передбачає визначення суті та особливостей проблеми на основі всеохоплюючого аналізу, застосовуючи певний набір принципів та методів його проведення. Раппопорт В. відзначає: ”Діагностика – управлінська робота з виявлення проблем і вузьких місць системи управління підприємством” [5]. На думку Короткова Е. , діагностика – прийом встановлення, визначення ознак, причин деформацій і відхилень об’єкта від норми, тенденцій, задуму, цілі [6]. Аунапу Ф. помічає : «Діагностика – метод аналізу стану виробничої системи для виявлення й усунення в ній диспропорцій, що сприяють появі «вузьких місць», тобто «хвороб» виробничого організму» [7].Ковальов А. підкреслює: «Діагностика банкрутства – такий вид фінансового аналізу, що націлений у першу чергу на виявлення якомога раніше різноманітних збоїв і недоліків у діяльності підприємства, потенційно небезпечних з погляду можливості настання банкрутства»[8]. І.А.Бланк розділяє діагностику на два етапи – експрес і фундаментальну – і дає їм таке визначення: Система експрес-діагностики банкрутства забезпечує раннє виявлення ознак кризового розвитку підприємства і дозволяє прийняти оперативні заходи для їх нейтралізації...», а “...фундаментальна діагностика банкрутства дозволяє одержати найбільш розгорнуту картину кризового фінансового стану підприємства і конкретизувати форми і методи майбутнього його оздоровлення”[9].

„Сутність аналітичної діагностики, – стверджує Л.В. Руденко, полягає в децентралізованій аналітичній обробці економічної інформації на основі використання ПЕОМ з метою розроблення ефективної фінансової стратегії корпорації” [10]. Існують й інші точки зору на розуміння сутності поняття “діагностика”.

Ключовим питанням для розуміння сутності та результативності фінансової діагностики є концепція господарської діяльності як потоку управлінських рішень для вкладення ресурсів із метою отримання прибутку. Саме отримання прибутку необхідне для збереження економічної життєздатності підприємства, можливості подальших вкладень капіталу. При цьому всю сукупність рішень щодо досягнення цієї мети може бути зведено до трьох основних напрямів — рішення щодо вкладення ресурсів; операції, що здійснюються за допомогою цих ресурсів; визначення структури фінансової діяльності. Вчасне та якісне забезпечення цих напрямів фінансових рішень визначає сутність фінансової діагностики.

Важливо усвідомлювати, що фінансова діагностика є методом пізнання фінансового механізму підприємства, процесів формування та використання фінансових ресурсів для його операційної та інвестиційної діяльності. Відтак її результат — оцінка фінансового благополуччя підприємства, стану його майна, швидкості обертання всього капіталу та його окремих частин, дохідності використаних коштів. А підсумком діагностування є підготовка висновків про нинішній стан об’єкта і прогноз його зміни у майбутньому.

Фінансова діагностика є основою для управління фінансами підприємства і охоплює такі головні елементи:

- оцінка фінансових потреб підприємства;
- розподіл потоків грошових коштів залежно від конкретних планів підприємства, визначення додаткових обсягів залучення фінансових ресурсів та каналів їх одержання — кредити, пошук внутрішніх резервів, додатковий випуск акцій, облігацій;
- забезпечення системи фінансової звітності, яка б об’єктивно відображувала процеси та забезпечувала контроль за фінансовим станом підприємства.

Крім того, фінансова діагностика є суттєвим елементом фінансового менеджменту та аудиту. Вона виступає прерогативою найвищої та середньої ланки управлінських структур

підприємства, спроможних впливати на формування фінансових ресурсів і потоки грошових коштів, ефективності управлінських рішень, пов'язаних із визначенням ціни продукції, заміною устаткування чи технології, економічного зростання підприємства.

Фінансова діагностика сприяє вирішенню питання поточного руху фінансових ресурсів, їх формування й використання, поточного та довгострокового планування діяльності. Вона є засобом поєднання фінансового та загального менеджменту в частині аналізу, а також фінансового забезпечення стратегії підприємства.

В основі діагностики фінансового стану підприємства лежать наступні загально-методологічні принципи (засади). А саме:

- системний підхід – відповідно до якого підприємство розглядається як складна кібернетична система, що складається із ряду підсистем і знаходиться у постійному взаємозв'язку із зовнішнім середовищем;
- комплексний підхід – згідно якого діагностування повинно охоплювати всі підсистеми та складові елементи організації;
- сполучення статичних, динамічних і порівняльних оцінок, що передбачає необхідність діагностичної оцінки як на даний момент часу, так і характеристики динаміки в часі та порівняння із нормативними, галузевими чи показниками конкурентів;
- поєднання кількісних та якісних оцінок – суть якого полягає в сполученні кількісних та якісних методів аналізу;
- врахування галузевої і регіональної специфіки підприємств;
- від попередньої до остаточної оцінки. Суть його полягає в сполученні методу експрес-діагностики з остаточною фундаментальною діагностикою фінансового стану підприємства;
- формалізації оцінок, що передбачає алгомерацію процесу діагностики фінансового стану підприємства, чітку визначеність оцінок, послідовність їх проведення.

Фінансова діагностика — це процес дослідження фінансового стану і основних результатів фінансово-господарської діяльності підприємства з метою виявлення резервів підвищення його ринкової вартості та забезпечення ефективного розвитку; це засіб накопичення, трансформації й використання інформації фінансового характеру [11].

Систематична діагностика фінансового стану підприємства, його платоспроможності, ліквідності та фінансової стійкості необхідна ще й тому, що дохідність будь-якого підприємства і розмір його прибутку багато в чому залежать від його платоспроможності. Враховують фінансовий стан підприємства також банки при визначенні кредитоспроможності позичальника.

Користувачами результатів фінансової діагностики в ринкових умовах господарювання виступають:

- акціонери та засновники підприємства, яких цікавить рентабельність акціонерного капіталу та внесків засновників у складі загальних інвестицій;
- менеджери підприємства, яким фінансова діагностика надає достовірну оцінку ефективності управління підприємством;
- інвестори, що вкладають капітал із певним рівнем ризику з метою отримання доходу на нього;
- кредитори, яких цікавить платоспроможність підприємства і ризик неповернення позичкових коштів;
- працівники підприємства, зацікавлені в отриманні інформації про здатність підприємства своєчасно виплачувати заробітну плату;
- постачальники матеріально-технічних ресурсів, споживачі (клієнти підприємства), податкові служби, страхові компанії, органи державного управління тощо.

Метою фінансової діагностики є всебічна оцінка фінансового стану підприємства, резервів його діяльності та ділової активності задля пошуку резервів підвищення рентабельності, виробництва і зміцнення комерційного розрахунку як основи стабільної роботи підприємства, а

також виконання ним зобов'язань перед бюджетом, банком та іншими установами; розробки найвірогідніших передбачень і прогнозів майбутніх умов функціонування підприємства, визначення дохідності підприємства для порівняння її з аналогічними показниками інших підприємств або оцінка підприємства з погляду його ринкової вартості; своєчасного виявлення та усунення недоліків у господарській діяльності для визначення шляхів підвищення фінансового стану підприємства та його платоспроможності, виявлення змін у фінансовому стані в просторово-часовому розрізі та основних чинників, які впливають на фінансовий стан підприємства, прогнозування основних тенденцій у фінансовому стані.

У кожного аналітика своя мета. Так, інвестори насамперед цікавляться рівнем та стабільністю доходів за акціями, тобто прибутковістю (рентабельністю) підприємства, кредитори - її ліквідністю, менеджери — дохідністю різних видів активів та ефективністю управління ними. Для якісного планування та контролю вони мають реально оцінювати стан фінансів підприємства й можливості впливу на нього. Для досягнення мети фінансової діагностики мають вирішуватись такі основні завдання:

- дослідження рентабельності підприємства;
- дослідження фінансової стійкості підприємства;
- об'єктивна оцінка динаміки та стану ліквідності, платоспроможності і фінансової стійкості підприємства;
- дослідження ефективності використання майна (капіталу) підприємства, забезпечення підприємства оборотними коштами;
- оцінка конкурентоспроможності підприємства;
- аналіз ділової активності підприємства та його стану на ринку цінних паперів;
- визначення ефективності використання фінансових ресурсів;
- загальна оцінка фінансового стану і чинників його зміни;
- вивчення співвідношення між джерелами оборотних коштів, їх розміщенням і ефективністю використання;
- додержання підприємством фінансової, розрахункової та кредитної дисципліни;
- визначення ліквідності і фінансової стійкості підприємства;
- довго- і короткострокове прогнозування стійкості фінансового стану.

Для того щоб виконати ці завдання, вивчають: наявність, склад і структуру оборотних коштів підприємства, причини та наслідки їх змін; наявність, склад і структуру джерел власних коштів підприємства, причини та наслідки їх змін; стан, структуру і зміни довгострокових активів; наявність, структуру поточних активів у сферах виробництва й обігу, причини та наслідки їх змін; платоспроможність і фінансову гнучкість; ефективність використання активів; окупність інвестицій.

Необхідною умовою діяльності підприємства в ринкових відносинах є сталий фінансовий стан, оскільки від цього залежить своєчасність і повнота погашення його зобов'язань щодо оплати праці робітників, розрахунків з бюджетом, постачальниками матеріальних ресурсів, а також зобов'язань перед комерційними банками стосовно отриманих від них кредитів.

Економічна природа поняття «фінансовий стан підприємства» досить складна, оскільки в ньому відображається взаємодія виробничої, комерційної та фінансової діяльності підприємства.

Оцінка фінансового стану - невід'ємна частина економічного аналізу й діагностики діяльності підприємства, без якого неможливе раціональне ведення господарства будь-якого суб'єкта господарювання. Враховуючи це, фінансовий стан - одна з найважливіших сторін господарської діяльності кожного підприємства.

Фінансовий стан підприємства — це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських чинників і характеризується системою моделей, методів, прийомів

і показників, що відображують наявність, розміщення та використання фінансових ресурсів. Саме цим зумовлюється необхідність і практична значущість систематичної оцінки фінансового стану підприємства, якій належить суттєва роль у забезпеченні стабільності його роботи.

Фінансовий стан — це одна із найважливіших характеристик діяльності кожного підприємства, під яким розуміють спроможність підприємства фінансувати свою діяльність. Він характеризується забезпеченістю фінансовими ресурсами, необхідними для нормального функціонування підприємства, доцільністю їх розміщення та ефективного використання, фінансовими взаємовідносинами з іншими юридичними і фізичними особами, платоспроможністю та фінансовою стійкістю. Тобто на фінансовий стан підприємства впливає рівень збалансованості окремих структурних елементів активів і капіталу підприємства, а також рівень ефективності їх використання. Оптимізація фінансового стану є однією з головних умов успішного його розвитку в майбутньому періоді. Водночас кризовий фінансовий стан підприємства свідчить про серйозну загрозу настання його банкрутства.

Отже, фінансовий стан — найважливіша характеристика економічної діяльності підприємства, оскільки визначає конкурентоспроможність підприємства, його потенціал у діловому співробітництві, оцінює ступінь гарантованості економічних інтересів самого підприємства та його партнерів із фінансових і інших відносин.

Таким чином, діагностика фінансового стану підприємства є необхідною умовою для нормального функціонування. Аналіз фінансового стану підприємства є необхідним етапом для розробки планів і прогнозів фінансового оздоровлення підприємств. Оцінка є необхідною передумовою для ведення діяльності підприємства усіх форм власності, а також є необхідною для основних користувачів (інвестори, власники, керівництво підприємства, банки, постачальники та інші кредитори, працівники підприємства, органи державного управління, юридичні та фізичні особи), яких цікавить фінансово-господарська діяльність вітчизняних та зарубіжних підприємств.

Для проведення всебічної діагностики фінансово-господарської діяльності підприємства використовується баланс підприємства, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал, примітки до звітності, дані статистичної звітності, оперативні дані, бізнес-план тощо.

Фінансовий стан підприємства може бути стійким, нестійким і кризовим. Він характеризується системою показників, які відображують процес формування й використання фінансових ресурсів підприємства. У ринковій економіці фінансовий стан підприємства характеризується кінцевими результатами його діяльності. Крім того, фінансовий стан господарюючого суб'єкта — це характеристика його фінансової конкурентоспроможності (тобто плато- та кредитоспроможності), використання фінансових ресурсів і капіталу, виконання зобов'язань перед державою та іншими господарюючими суб'єктами.

Нестача або неправильне використання фінансових ресурсів можуть виявитися головною причиною несвоєчасного погашення кредитів та процентів по них комерційних банків, несвоєчасної оплати розрахункових документів ділових партнерів та контрагентів, неповного та неритмічного надання послуг, виробництва продукції, реалізації товарів, виконання робіт тощо, а отже, й погіршення результатів виконання підприємством плану за обсягом, асортиментом і собівартістю продукції, товарів, робіт та послуг. Забезпеченість фінансовими ресурсами в межах розрахункової потреби та їх раціональне використання створюють широкі можливості для подальшого покращання виробничих і комерційних показників діяльності підприємства, підвищення ефективності та якості праці.

У свою чергу, фінансовий стан підприємства прямо залежить від його діяльності. За успішного виконання та перевиконання плану з виробництва і реалізації продукції, товарів, виконання робіт, надання послуг, зниження їх собівартості підприємство одержує надплановий прибуток, утворюються додаткові джерела коштів, що в кінцевому

результаті сприяє зміцненню фінансового стану підприємства. Отже, фінансовий стан і результати діяльності підприємства залежать один від одного. Тому резерви подальшого поліпшення фінансового стану - це передусім покращання фінансової стійкості підприємства.

ВИСНОВКИ

Отже, особливого значення в сучасних умовах господарювання набуває своєчасна та об'єктивна оцінка фінансового стану підприємства за існування різноманітних форм власності, оскільки жодний власник не повинен нехтувати потенційними можливостями збільшення прибутку (доходу) фірми, які можна виявити тільки завдяки своєчасній й об'єктивній діагностиці фінансового стану підприємства.

Фінансовий стан підприємства— це найважливіша характеристика його ділової активності та надійності. Відтак, діагностика фінансового стану підприємств має важливе значення в економічній діяльності підприємства, оскільки дає змогу:

- вишукувати резерви поліпшення фінансового стану підприємства;
- об'єктивно оцінювати раціональність використання усіх видів фінансових ресурсів;
- своєчасно вживати заходів, спрямованих на підвищення платоспроможності, ліквідності та фінансової стійкості підприємства;
- забезпечувати оптимальний виробничий та соціальний розвиток колективу за рахунок використання виявлених у результаті аналізу резервів;
- забезпечити розробку плану фінансового оздоровлення підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бланк И. А. Словарь-справочник финансового менеджера. – К.: Ника-центр, 1998. – 480 с.
2. Контроллинг как инструмент управления предприятием / Под ред. Н. Г. Данилочкиной. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1998. – 279 с.
3. Скоун Т. Управленческий учет: Пер. с англ. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1997. – 179 с.
4. Коласс Б. Управление финансовой деятельностью предприятий. Проблемы, концепции и методы: Пер. с франц. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1997. – 576 с.
5. Раппопорт В. Ш. Диагностика управления: практический опыт и рекомендации. – М.: Экономика, 1988. – 127 с.
6. Коротков Э. М. Концепция менеджмента. – М.: Дека, 1997. – 304 с.
7. Кизим М. О., Забродський В. А., Зінченко В. А., Копчак Ю. С. Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства: Монографія. – Х.: Видавничий дім “ІНЖЕК”, 2003. – 144 с.
8. Ковалев А. И., Привалов В. П., Анализ финансового состояния предприятия. – М.: Центр экономики и маркетинга, 1997. – 192 с.
9. Бланк И.А. Управление прибылью. –К.: «НИКА – Центр», 2000. –544с.
10. Руденко Л. В. Прогностична оцінка і аналіз діяльності транснаціональної корпорації у векторі глобального стратегічного управління // регіональні перспективи. – 2000. – № 4 (11). – С. 87–91.
11. Коласс Б. Управление финансовой деятельностью предприятий. Проблемы, концепции и методы: Пер. с франц. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1997. – 576 с.
12. Білик М.Д., Павловські О.В., Притуляк Н.М., Невмержицька Н.Ю. Фінансовий аналіз: Навч. Посіб. – К.: КНЕУ, 2005. – 592 с.
13. Деева Н.М., Дедіков О.І. Фінансовий аналіз. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 328 с.